

ISSN 2181-5291

PSIXOLOGIYA

ILMIY JURNAL

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

SCIENTIFIC JOURNAL

№ 1, 2024

www.buxdu.uz

Nazarova Manzura Mustafu qizi,
Buxoro davlat universiteti psixologiya va
sotsiologiya kafedrasida tayanch doktoranti

CHET ELLIK TALABALARNING O'ZBEKISTON TA'LIM TIZIMIGA MOSLASHISHIDAGI PSIXOLOGIK TO'SIQLAR

Annotatsiya. Ushbu maqolada insonlarning boshqa ijtimoiy-madaniy muhitga psixologik moslashishi muammosi, bugungi zamonaviy dunyodagi global o'zgarishlar bilan bog'liq bo'lgan hodisalar, ko'p sonli migratsiya va boshqa turdagi harakatlar (turizm, ish safari, xalqaro birjalar va boshqalar) ning shaxs psixologiyasiga ko'rsatadigan ta'siri, xorijiy madaniyat muhitiga ijtimoiy-psixologik moslashish jarayonini chuqurroq o'rganish ehtiyoji yuzaga kelishi, bu jarayonda psixologlar birinchi navbatda e'tibor qaratishi lozim bo'lgan ko'plab psixologik muammolar o'rta chiqqanligi, muhojirlarda yuzaga keladigan turli ruhiy zo'riqishlar, stresslar haqida so'z boradi. Shuningdek, yangi madaniyatga ijtimoiy-psixologik moslashish belgilari majmuasi, "madaniyat zarbasi" atamasi izohi, ushbu atamaning "madaniy shok" tushunchasi bilan aloqadorligi, notanish muhitda, begona odamlar bilan aloqa qilishda namoyon bo'ladigan psixologik alomatlar ko'rsatib o'tiladi.

Kalit so'zlar: madaniy zarba, madaniy shok, akkulturratsiya stressi, moslashuv egri chizig'i, adaptatsiya, rol diffuziyasi, psixosomatika, depressiya.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ БАРЬЕРЫ НА ПУТИ АДАПТАЦИИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ К СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. В данной статье рассматривается проблема психологической адаптации людей к другой социокультурной среде, явления, связанные с глобальными изменениями в современном мире, влияние многочисленных миграций и других видов деятельности (туризм, командировки, международные обмены и др.) на психологию личности, необходимость более глубокого изучения процесса социально-психологической адаптации к среде зарубежной культуры. приход, что в процессе возникли многие психологические проблемы, на которые психологи должны обратить внимание в первую очередь, речь идет о различных психических напряжениях, стрессах, которые возникают у иммигрантов. Также указывается на комплекс признаков социально-психологической адаптации к новой культуре, объяснение термина "культурный шок", связь данного термина с понятием "культурный шок", психологические симптомы, проявляющиеся в незнакомой обстановке, при контакте с посторонними людьми.

Ключевые слова: культурный шок, аккультурационный стресс, кривая адаптации, адаптация, распространение ролей, психосоматика, депрессия.

PSYCHOLOGICAL BARRIERS TO ADAPTATION OF FOREIGN STUDENTS TO THE EDUCATIONAL SYSTEM OF UZBEKISTAN

Abstract. This article reveals the problem of psychological adaptation of people to another socio-cultural environment, phenomena associated with global changes in today's modern world, the impact of a large number of migration and other types of actions (tourism, business trip, international exchanges, etc.) on personality psychology, the need to delve into the process of socio-psychological adaptation to the environment, it talks about various mental stresses, stresses that occur in immigrants. Also, the complex of signs of socio-psychological adaptation to a new culture, the explanation of the term "culture shock", the relevance of this term to the concept of "cultural shock", indicates psychological symptoms that manifest themselves in an unfamiliar environment, in contact with strangers.

Keywords: cultural shock, acculturation stress, adaptation curve, adaptation, role diffusion, psychosomatics, depression.

Kirish qismi. So'nggi paytlarda insonlarni boshqa ijtimoiy-madaniy muhitga psixologik moslashishi muammosi ilm-fanda juda muhim ahamiyat kasb etib bormoqda. O'tkazilgan ko'plab nazariy va amaliy tadqiqotlarning aks ettirishiga ko'ra, bunday jiddiy e'tiborning sababi, bugungi zamonaviy dunyodagi global o'zgarishlar bilan bog'liqdir. Ko'p sonli migratsiya va boshqa turdagi harakatlar (turizm, ish safari, xalqaro

birjalar va boshqalar) bugungi kunda odatiy holga aylandi. Buning natijasida esa, xorijiy madaniyat muhitiga ijtimoiy-psixologik moslashish jarayonini chuqurroq o'rganish ehtiyoji yuzaga keldi.

Bu jarayonda psixologlar birinchi navbatda e'tibor qaratishi lozim bo'lgan ko'plab psixologik muammolar o'rta qo'ldi. Bulardan biri muhojirlarda yuzaga keladigan turli ruhiy zo'riqishlar, stresslardir. Yangi madaniyatga ijtimoiy-psixologik moslashish belgilari majmuasini ko'rsatish uchun yangi "madaniyat zarbasi" atamasi joriy etildi. Madaniy zarba tushunchasi 70-yillarga qadar mashhur bo'lgan. Mazkur tushuncha 1960-yillardan boshlab qo'llanilib, yangi etnik-madaniy muhitga kirish jarayonini aks ettiradi. Ushbu atamani "madaniy shok" sifatida birinchi marta K.Oberg o'zining ilmiy qo'llanmasiga kiritgan. Muallif notanish muhitda, begona odamlar bilan aloqa qilishda namoyon bo'ladigan quyidagi psixologik alomatlarini ko'rsatib o'tadi:

- 1) ijtimoiy-psixologik moslashishga erishish uchun qilingan sa'y-harakatlarning zo'riqishi;
- 2) yo'qotish hissinini ko'proq tuyish (kasb, maqom, tanish muhit);
- 3) boshqa madaniyat vakillari bilan aloqa qilishda rad etilish mumkinligi hissidan qo'rqish;
- 4) rol diffuziyasi;
- 5) madaniyatlar o'rtasidagi farqlarni tahlil qilishda tashvish, nafrat yoki norozilik;
- 6) pastlik hissi.

Madaniy shokning ko'rinishlari juda xilma-xil bo'lishi mumkin. Jumladan, suv va oziq-ovqat sifati haqida haddan tashqari tashvishlanishdan tortib to psixosomatik kasalliklar, umumiy tashvish, uyqusizlik, qo'rquv kabi holatlarga insonlarda depressiya, alkoholizm yoki giyohvandlikka va hatto o'z joniga qasd qilishga olib kelishi mumkin. Albatta, "madaniyat zarbasi" tushunchasini faqatgina salbiy oqibatlariga olib keladi, deb ayta olmaymiz. Zamonaviy tadqiqotchilar buni yangi sharoitlarga moslashish davomidagi odatiy jarayonining, reaksiyaning bir qismi sifatida bilishadi.

K.Oberg tomonidan ilgari surilgan "madaniy shok" gipotezasidan keyin o'zga mamlakatga birinchi marta tashrif buyuruvchilarning yangi madaniy muhitga ijtimoiy-psixologik adaptatsiyasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan qiyinchiliklarni o'rganishga bag'ishlangan ko'plab tadqiqotlar paydo bo'ldi. So'nggi paytlarda "akkulturatsiya stressi" atamasi ham tobora keng tarqalib boqmoqda. "Akkulturatsiya stressi" atamasi "madaniy shok" tushunchasiga yaqin bo'lsa-da, ammo bunda salbiy alomatlar kamroq e'tiborga olinadi[1]. Ko'pincha bunda tashvish va depressiyaning yuqori darajasiga ko'proq urg'u beriladi. Bundan tashqari, ushbu jarayon davomida shaxs nafaqat yangi madaniyat va undagi xatti-harakatlar normalari to'g'risida bilimga ega bo'ladi, balki, garchi u stressni boshdan kechirsa ham madaniy jihatdan yanada rivojlangan bo'ladi.

Bugungi kunda ushbu hodisani tavsiflash uchun moslashuv egri chizig'i (C egri chizig'i) deb nomlangan model taklif qilingan bo'lib, unda ijtimoiy-psixologik moslashish bosqichlarining beshta davri ajratib ko'rsatilgan:

Birinchi davr "asal oyi" deb nomlanadi, chunki ko'pchilik muhojirlar chet elda o'qish yoki ishlashga intilishadi va u yerga dastlabki tashriflarida ishtiyoq va umidga to'la hissiyotlarni boshlaridan kechirishadi. Bundan tashqari, ko'pincha ular boshqa davlatga borishga uzoq tayyorgarlik ko'rishadi, ularni begona mamlakatda kutib oladiganlar va dastlab ularga yordam ko'rsatadiganlar bo'lishi mumkin, shuningdek, ba'zi qo'shimcha imtiyozlarga ham ega bo'lishlari mumkin, ammo bu davr tezda o'tadi va g'ayrioddiy atrof-muhit va madaniyat ularga o'zining salbiy ta'sirini ko'rsata boshlaydi.

Ikkinchi bosqichda mahalliy aholining tushunmovchiligidan kelib chiqqan psixologik omillar tobora muhim ahamiyat kasb etib boradi. Natijada umidsizlik, so'lg'inlik va hatto tushkunlik kabi holatlar bo'lishi mumkin. Boshqacha qilib aytganda, madaniy shokning barcha belgilari kuzatiladi. Shuning uchun bu davrda muhojirlar asosan iloji boricha o'z vatandoshlari bilan muloqot qilib, haqiqatdan qochishga harakat qilishadi.

Uchinchi bosqich juda muhim bo'ladi, chunki madaniyat zarbasi maksimal darajaga yetadi. Bu jismoniy va ruhiy kasalliklarga olib kelishi mumkin. Muhojirlarning bir qismi taslim bo'lib, uyiga qaytadi. Ammo ko'pchilik madaniy tafovutlarni yengish uchun kuch topadi, u til o'rganadi, mahalliy madaniyat bilan tanishadi, mahalliy do'stlar orttiradi, ulardan kerakli yordamni oladi.

To'rtinchi bosqichda optimistik munosabat paydo bo'ladi, odam o'ziga ishonchliroq va o'z mavqeyidan mamnun bo'ladi.

Beshinchi bosqichda yangi madaniyatga moslashishga erishiladi. Moslashish jarayoniga ta'sir qiluvchi omillarga qarab, u bir necha oydan 4-5 yilgacha davom etishi mumkin.

Tadqiqot obyekti: 1950-yillardan boshlab psixologiyada chet ellik talabalarni moslashtirish muammosi ishlab chiqila boshlandi. Depressiyaga uchragan va "madaniy shokka tushgan" chet ellik talabalarining yangi muhitga tezroq va osonroq moslashishlari uchun psixologik ko'mak zarurligi muammosi o'rta qo'ldi. Bu borada psixologlar bilan birgalikda talabaga dars beradigan o'qituvchining ham roli katta. Chet ellik talabalar bilan ishlaydigan o'qituvchi bir vaqtning o'zida tashkilotchi, psixolog va talabaga yangi muhitga ijtimoiy-

psixologik adaptatsiya hosil qilishida amaliy yordamchi bo'lishi lozim. O'qituvchining vazifalari talabani eng qulay va tezkor ravishda oliy ta'lim muassasasining ijtimoiy-madaniy davomiyligiga kiritish, unga ichki to'siqlarni yengishga yordam berish, uni o'quv mashg'ulotlariga va universitetning ijtimoiy hayotiga jalb qilishdir. Xalqaro talabalarining ta'lim sharoitlariga ijtimoiy-psixologik moslashuvining eng muhim tarkibiy qismlari ularning kasbiy shakllanishi, kelajakdagi kasbiga, shuningdek, ta'lim olayotgan mamlakatiga nisbatan ijobiy munosabatni shakllantirishdir. Gumanistik mohiyati bilan ajralib turadigan ta'limning zamonaviy konsepsiyalarida "pedagogik qo'llab-quvvatlash" tushunchasi ajralib turadi, bu pedagogik hodisa bo'lib, unda eng ko'p ta'limni sotsializatsiya va individuallashtirish uyg'unligi sifatida demokratlashtirish va insonparvarlashtirish jarayonlari aniq namoyon bo'ladi. Pedagogik yordam chet ellik talabaga nafaqat o'z madaniyati, balki mezbon jamiyat madaniyati to'g'risida ham yetarli g'oyalarni taqdim etadi. Bundan tashqari, pedagogik-psixologik qo'llab-quvvatlash xalqaro talabalarga moslashuv bo'yicha keyingi ish tizimini yaratish uchun asosdir. Bu borada chet ellik talabalarni ijtimoiy-psixologik qo'llab-quvvatlashning xalqaro tajribasidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ko'p madaniyatli ta'limning o'ziga xos xususiyati shundaki, u chet ellik talabalar tomonidan o'zlarining madaniy o'ziga xosligini saqlab qolish va ijtimoiy-madaniy, ta'lim va tarbiyaviy talablarning yangilarini qabul qilishga qaratilgan

Qo'llanilgan metodlar: Chet ellik talabalarni samarali ijtimoiy-psixologik moslashtirish uchun eng muhim shartlar:

a) barcha ta'lim subyektlarining jamoaviy o'zaro ta'siri;
 b) ushbu talabalarni samarali moslashtirishga qaratilgan madaniy-ma'rifiy makon, jarayon;
 c) chet ellik talabalarining mezbon mamlakatning mavjud madaniy va tarixiy imkoniyatlaridan xabardorligi mezbon jamiyat vaqillari muvaffaqiyat sabablarini tushunish uchun asos bo'lib xizmat qiladi, shuningdek, ularga o'qishdagi muvaffaqiyatsizliklarni bartaraf etishga hamda talabaning shaxsiyatini rivojlantirishga ko'maklashadi.

d) chet ellik talabaning ijtimoiy-psixologik portretidan foydalanish bu ma'lum bir mintaq vaqillariga xos bo'lgan fazilatlarini aks ettiradi, bu esa kelajakda ushbu mintaq talabalarini tezroq va osonroq moslashtirish vositalari tizimi modelini yaratish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Biz yuqoridagilarni hisobga olgan holda "Yolg'izlikni o'lchashning modifikatsiyalashtirilgan shkalasi" metodikasidan foydalangan holda chet ellik talabalarining ayni paytdagi ruhiy jarayonlarini o'rganishga harakat qildik. Xorijlik talabalarda ushbu metodikani o'tkazish orqali ularning atrofdagilar bilan munosabati, do'stona muloqotga muxtojlik, insonlar bilan qanchalik tez til topishib ketish, do'stlar guruhidagi o'rni, yolg'izlik hissini qanchalik tez-tez tuyish, faqat o'zining o'y-xayollari, ichki hissiyotlari va fikrlari bilan bandligi, ijtimoiy muhit bilan bo'lgan aloqalari haqidagi savollarga javob topish hamda ayni paytdagi ularida kechayotgan yolg'izlik darajalari o'rganilib, ularga amaliy yordam berish maqsad qilib qo'yilgandi.

Xalqaro talabalarni madaniy makonda ijtimoiy-psixologik moslashtirish samaradorligi kompleks asosida aniqlanadi va ularning asosiy vakolatlarini rivojlantirishni baholashning ko'p darajali tizimi, chet ellik talabalar tomonidan ularning rivojlanish darajasini baholashni o'z ichiga oladi. Asosiy vakolatlariga chet ellik talabalarni qabul qiluvchi jamiyat vaqillari tomonidan talabalar jamoasining to'laqonli a'zosi sifatida qaralishi, shuningdek, o'qituvchilar va institut kuratorlari tomonidan chet ellik talaba o'quv jarayonining to'liq subyekt sifatida baholanishi kiradi. Lotin tilidan tarjima qilingan "kurator" so'zi "ishonchli" degan ma'noni anglatadi[2]. Bunday semantika kuratorlar faoliyatining asosiy maqsadlari, vazifalari va funksiyalari bilan to'liq mos keladi. Eng dolzarb bo'lgan muammolarning barchasini hal qilishda chet ellik talabalarga birinchi yili guruh ko'ratori yetakchi rol o'ynaydi. Zamonaviy ta'lim tushunchasi nafaqat ta'limni, balki, talabaning shaxsini, shu jumladan, chet el fuqarosini tarbiyalashni anglatadi. Shuning uchun o'qituvchi-ko'ratorlarning shaxsiy xususiyatlari chet ellik talabalarni moslashtirish jarayonining dinamikasi va muvaffaqiyatiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Xalqaro talabalarining o'quv jarayoniga moslashish darajasi bir qator savollar bilan belgilanadi:

- o'rganishdagi qiyinchiliklar;
- qiziqish va istak;
- xorijiy tilda o'qish;
- mos kasbiy yo'nalish tanlash.

Muvaffaqiyatli sotsializatsiyaga xalqaro talabalarining nafaqat ijtimoiy muhitning me'yorlari va qadriyatlarini qabul qilganlarida, balki, ularga asoslanganlarida ham erishiladi. Bunda odamlar bilan faoliyat va munosabatlar, ularning muloqot doirasi va qiziqishlari sezilarli darajada kengayadi. Fiziologik moslashuv jarayonida xorijiy talabalar iqlim sharoitining o'zgarishi, odatdagi turmush tarzining o'zgarishi, ovqatlanish (ayniqsa sifat) bilan bog'liq qiyinchiliklarga duch kelishadi. Iqlimlashtirish jarayonida sog'liqning yomonlashishi va hatto xotiraning pasayishi jarayonlari kuzatiladi. Shaxsning noqulay ruhiy holatining sababi bundan tashqari, adolatsiz munosabat, hatto beixtiyor munosabat ham bo'lishi mumkin.

Olingan natijalar va ularning tahlili: Biz o‘zimizning ilmiy tadqiqot ishimizning obyektini sifatida Abu Ali ibn Sino nomidagi Buxoro davlat tibbiyot institutida ayni paytda tahsil olayotgan 100 nafar xorijlik talabalarni tanladik. Shundan 43 nafari qizlar, 57 nafari yigitlar. Notanish madaniyat, begona ijtimoiy muhit, ta’lim jarayoni bilan bog‘liq qiyinchiliklar ularning yolg‘izlik hissini qanchalik chuqur tuyishlariga muayyan ta’siri bor yo‘qligini o‘rgandik. Natijalar esa quyidagi jadvalda o‘z aksini topgan:

V.A.Soninning “Yolg‘izlikni o‘lchashning modifikatsiyalashtirilgan shkalasi” metodikasining natijalari tahlili

Yolg‘izlik hissi darajalari	Yuqori daraja	O‘rta daraja	Past daraja
Qizlar	27	10	6
Yigitlar	38	10	9
Jami	65	20	15

1- daraja – yolg‘izlik hissining yuqori darajasi, omillarning kamida bittasi bo‘yicha yolg‘izlik hissining o‘ta kuchayib ketganligi (54-80 ball).

2- daraja – yolg‘izlik hissining o‘rta darajasi, individ ijtimoiy-psixologik aloqalarining kamligini kompensatsiyalashga va yolg‘izlik hissini susaytirishga kodirli (28-54 ball).

3- daraja yolg‘izlik hissining past darajasi, og‘ir yolg‘izlik hissining yukligi (0-28 ball).

Natijalar sifat jihatidan tahlil qilinganda, atrofdegilar bilan psixologik aloqalar darajasiga e’tibor berish kerak. «Yolg‘izlik shkalasi»dan kelib chiqib, ushbu aloqaning uch o‘lchamini baholash mumkin:

«Yaxshi ko‘rishadi» - emotsional komponent

«Tushunishadi» - kognitiv komponent

«Qabul qilishadi» - ijtimoiy komponent

Har bir o‘lchamga mos keluvchi savollar miqdori va ballar yig‘indisi teng emasligini hisobga olib, natijalar xolisligini ta’minlash maqsadida barcha o‘lchamlar uchun o‘rtacha arifmetik qiymatni hisoblab topish (ballar yigindisini savollar – bandlar miqdoriga bulish) kerak.

Uchinchi o‘lcham bo‘yicha ballarning yuqoriligi «tashqi» psixologik aloqalar o‘ziga xosligini belgilaydi va tashqi begonalashuvning mavjudligini aniqlash imkonini beradi.

Birinchi va ikkinchi o‘lcham buyicha ballarning yuqoriligi «ichki» psixologik aloqalar o‘ziga xosligini belgilaydi va ichki begonalashuvning mavjudligini aniqlash imkonini beradi.

O‘zbekistonda tahsil olayotgan xorijiy talabalar soni 2017-yil holatiga ko‘ra, atigi 709 nafarni tashkil etgan bo‘lsa, hozirda bu ko‘rsatkich 7000 nafardan ortiqroqni tashkil etadi. Qo‘shni mamlakat – Qozog‘iston oliy ta’lim dargohlarida chet elliklarning salmog‘i qariyb 64 mingni tashkil etadi. 2024-yilda ushbu ko‘rsatkich yana yuqorilishi kutilmoqda. Buning ustiga, qo‘shni respublikada oliy ta’lim sifati nisbatan yuqori. Demak, har bir universitet obro‘-sini, jumladan, unda tahsil olayotgan xalqaro talabalarining soni ham omil sifatida belgilab beradi. Xo‘sh, O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida nega bu ko‘rsatkich nisbatan past? Qidirsak, sabablar son mingta. To‘g‘ri, so‘nggi 2 yil ichida dunyo reytingiga kirishga harakatlar sezilyapti. Qabul kvotalarining erkinlashtirilishi, qo‘shma fakultetlar, iqtisodiy mustaqillik va boshqalar bunga misol bo‘la oladi. O‘rganishlar natijasi shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston oliy ta’lim tizimida xorijlik talabalarining tahsil mobaynida duch keladigan muammolaridan dastlabkisi-bu iqtisodiy muammodir. Chet ellik talabalar bilan suhbatda bo‘lganimizda ularning aytishicha, xorij fuqarosi bo‘lganliklari uchun kontrakt to‘lovini mahalliy talabalar uchun belgilangan miqdordan deyarli 3 baravar ko‘p to‘lashadi. Shuningdek, ular barcha mahalliy talabalar singari stipendiya olishmaydi. Biz bu holatning sabablari bilan qiziqdik. Quyida O‘zbekiston Davlat jahon tillari universitetining sobiq rektori G‘anisher Rahimov mulohazalarini ham keltirib o‘tamiz: “Xorij talabalar uchun kontrakt to‘lovi miqdori Vazirlar Mahkamasining tegishli qarori bilan belgilangan. Bu summa xalqaro shartnomalarga muvofiq, 2000 – 4000 AQSh dollari deb tasdiqlangan. E’tibor bersangiz, hech qaysi davlatda xorij fuqarosiga oliy ta’lim muassasasida stipendiya berilmaydi, balki, o‘qishda yaxshi natija ko‘rsatgan iqtidorli talabalarga grant ajratib beriladi. Shu orqali universitetlar xorijliklarni o‘ziga jalb etadi. O‘zbekiston OTMlarida xorijliklar uchun kontrakt-to‘loviga keladigan bo‘lsak, bunda ularga yengilliklar berilgan. Xorij fuqarosini 2 xil: xorijda doimiy yashash pasportiga ega bo‘lgan va respublikada doimiy yashash uchun guvohnomasi bo‘lgan xorij fuqarosi toifasiga ajratiladi. Bunda ikkinchi toifadagi xorij fuqarosining kontrakt to‘lovi mahalliy summaga biroz yaqinroq bo‘ladi. Xorijda doimiy yashaydigan, O‘zbekistonga faqat o‘qish uchun kelganlar uchun esa yuqoridagi narx (yo‘nalishga qarab) belgilanadi. Stipendiya haqida to‘xtaladigan bo‘lsam, bu talabalarining ijtimoiy himoyasi hisoblanadi va ayni paytda bu tizim ko‘p muammolarni ham keltirib chiqaryapti. Jumladan, talaba va o‘qituvchi munosabati keskinlashuviga, o‘qish sifatining tushishiga, yoshlarda boqimandalik kayfiyati kuchayishiga olib keldi. Taklifim shundan iboratki,

xorijdagi oliy ta’lim muassasalari kabi stipendiyalar faqat iqtidorli talabalar uchun ajratilsin. Shunda talabalar o’rtasida raqobat kuchayadi, ta’lim sifati birmuncha oshadi va stipendiyaga nisbatan ijtimoiy himoya emas, balki rag’bat degan qarash yuzaga keladi”.

Yuqorida bildirilgan fikrlarga e’tibor qaratadigan bo’lsak, chet ellik talabalar o’zlari ta’lim olayotgan oliy o’quv yurtlaridan o’zlashtirishida yuqori ko’rsatkichga erishganlaridagina stipendiya olish masalasida ijobiy natijaga erishishlari mumkin. Biroq, ta’lim olishning dastlabki davrlarida o’zlashtirish statistikasini ishlab chiqish deyarli imkonsiz. Bu birmuncha vaqt talab qiladi Bu esa o’z navbatida uylaridan uzoqda, hali o’zlari uchun notanish bo’lgan mamlakatda tahsil olayotgan xorijlik talabalarda iqtisodiy muammolarni yuzaga keltiradi. Bu esa o’z navbatida turli psixologik stresslarga olib keladi.

Vatanimiz ta’limi keng qamrovli islohotlarni hamda qayta qurish ishlarini amalga oshirishdek murakkab jarayonni boshidan kechirmoqda. Shuni e’tirof etish kerakki, rivojlangan mamlakatlarda ta’lim sohasida ulkan o’zgarishlar sodir bo’layotgan bir davrda, bizda ta’lim mazmunini yangilash, uni boshqarish, yangi pedagogik texnologiyani ta’lim tizimiga tadbiiq etishda hamon kamchiliklar mavjud. Ta’limda samarali islohotlarni amalga oshirish talab etilayotgan hozirgi davrda esa ilmiy-texnika taraqqiyoti, yangi texnologik revolyutsiya sharoitida chet ellik talabalarga muvaffaqiyatli xizmat ko’rsata oladigan tizim yaratish, ta’limda tashabbuskorlik, ijodkorlikka keng yo’l ochish, uning muhim tizimlarini yaratish kabi chet el tajribalarini o’rganish ayni muddaodir. Shu o’rinda ta’kidlab o’tish joizki, O’zbekiston Respublikasi hududida joylashgan Oliy o’quv yurtlarida tahsil olayotgan xorijiy talabalarning xavfsizligi O’zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va boshqa qonunchilik hujjatlari asosida to’liq himoyalanaadi va xorijiy talabalardan O’zbekiston Respublikasi Konisitutsiyasi va boshqa qonunchilik hujjatlariga amal qilishga majburdirlar. Rivojlangan xorijiy davlatlarda ta’limning mamlakat ichki siyosatiga, iqtisodiyotiga faol ta’sir etadigan ijtimoiy jarayon ekanligi e’tirof qilingan haqiqatdir. Shu tufayli ham chet mamlakatlarda ta’lim ehtiyojini iqtisodiy ta’minlashga ajratilayotgan mablag’ miqdori yildan-yilga oshib bormoqda. Ta’lim to’g’risidagi g’amxo’rlik taniqli siyosatchilarning ham hamisha diqqat-e’tiborida bo’lgan. Shuning uchun ham AQSHning sobiq Prezidenti R. Reyganni, Buyuk Britaniya Bosh vaziri M. Tetcherni, Fransiya Prezidenti F. Mitteranlarni ta’lim islohotining tashabbuskorlari deb, bejiz aytishmaydi. Rivojlangan mamlakatlarda pedagogik-psixologik tadqiqotlarni amalga oshiradigan ko’p sonli ilmiy muassasalar ishlab turibdi. Germaniyada ularning soni 2 mingdan ortiq. Fransiya, AQSH, Yaponiyada ta’lim-tarbiya nazariyasi muammolari bilan yuzlab davlat va xususiy tashkilotlar, universitetlar, pedagogik tadqiqot markazlari shug’ullanmoqdalar. Ular faoliyatini esa xalqaro ta’lim markazlari, masalan, AQSHda xalqaro ta’lim instituti muvofiqlashtirib bormoqda. Iqtisodiy qudrati jihatidan Yaponiya jahonda Amerika Qo’shma Shtatlaridan keyin ikkinchi o’rinda turadi. Jahonning ko’zga ko’ringan ruhshunoslari va iqtisodchilari Yaponiya rivojlanishidagi bu ulkan parvozni mamlakatda ta’lim tizimlari taraqqiyotiga berilgan yuqori darajadagi e’tibor samarasi, deya qayd etadilar. Bu bejiz emas. Kun chiqish mamlakati deb yuritiladigan bu o’lkada ta’lim tizimlarini bosqichma-bosqich takomillashtirib borilishiga hukumat, xususiy kompaniyalar, jamoat tashkilotlari, ota-onalar qanchalik omilkorlik bilan yondashayotganliklarini hisobga olsak, jahon ilmiy tadqiqotchilarining yuqoridagi xulosalari asosli ekanligining guvohi bo’lamiz. Yaponiyada o’qituvchi kadrlar tayyorlash sifatiga juda katta talablar qo’yiladi. Bu talablar shundayki, mazkur kasbga iqtidorsiz va yo’nalishi to’g’ri kelmaydigan tasodifiy kishilarning kirib qolishi amalda mumkin emas.

Xulosa o’rnida shuni aytishimiz mumkinki, yuqorida keltirib o’tilgan muammolarni bartaraf etish choralari ko’rilsa, O’zbekiston ta’lim eksporti sezilarli darajada ortgan bo’lardi. Chet ellik talabalar o’zlari tahsil olishlari oliy ta’lim muassasasini tanlov qilishganda, har tomonlama qulay bo’lgan mamlakatni tanlashadi, albatta. Bu ularga ham iqtisodiy, ham ijtimoiy, ham madaniy, ham ma’rifiy foydali bo’lishi kerakligini inobatga olishadi. Agar biz ta’lim jarayoni ishtirokchilari-rektorlar, o’qituvchi, kuratorlar, psixologlar chet ellik talabalar uchun har tomonlama qulay muhit yarata olsakina, O’zbekistonga xorijlik talabalar oqimining ko’payishiga erishishimiz mumkin.

Adabiyotlar:

1. Parigin B.D. Социальная психология. Проблемы методологии, истории и теории”. O’quv qo’llanma, M:1999 yil.
2. Pavlov I.D. “Новые направления исследований в психологии речи и психолингвистике Psixologiya jurnali. 2007yil. - 1. 2K, № 2.
3. Palkin A.D. Ассоциативный эксперимент как способ кросс культурного исследования образов сознания. 2008 yil.
4. Panferov V.N. Психология общения. O’quv qo’llanma. 2004.

	В личнопрофессиональной деятельности Mathematical modeling of the process of the influence of social intelligence in personal professional activity	
10	Axmedov Davlatbek Saloxidin o‘g‘li	50
	Nodavlat oliy ta‘lim muassasalari talabalarida kognitiv jarayonlarining integratsiyalashgan ta‘lim modellari	
	Интегрированные образовательные модели познавательных процессов у студентов негосударственных вузов	
	Integrated educational models of cognitive processes in students of non-state higher education institutions	
11	Fayziyeva Umida Asadovna	54
	Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy sifatlarini rivojlantirish determinatlari	
	Педагогико-психологические особенности развития профессиональных качеств будущих педагогов	
	Pedagogical and psychological features of the development of professional qualities of future teachers	
12	Baxronova Dildora Esanovna	58
	Bolalarning intellektual rivojlanish usullarini o‘rganish mexanizmlari	
	Механизмы методов обучения интеллектуального развития детей	
	Mechanisms of learning methods of children’s intellectual development	
13	Bekmurodova Hafiza Nomoz qizi	63
	O‘smirlarni kasbga yo‘naltirish jarayonida mahallada psixologik xizmatni tashkil etilishining amaliy asoslari	
	Практические принципы организации психологической службы на соседстве в процессе направления молодых людей в профессию	
	Practical principles of organizing psychological services in the neighborhood in the process of directing young people to the profession	
14	Bilolova Zamira Baxtiyarovna	70
	Yoshlarni ota-onalik mas‘uliyatiga tayyorlashning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari	
	Социально-психологические особенности подготовки молодежи к родительской ответственности	
	Socio-psychological characteristics of preparing young people for parental responsibility	
15	Boltayev Sardor Ibodovich	74
	Keksalik davrida empatiyaning namoyon bo‘lish xususiyatlari	
	Особенности проявления эмпатии в период старости	
	Features of empathy in old age	
16	Djalalova Mohinur Abdusattor qizi	78
	Maktabgacha yosh davri bolalari ruhiy salomatligining ijtimoiy-psixologik omillari va psixodiagnostikasi	
	Социально-психологические факторы и психодиагностика психического здоровья детей дошкольного возраста	
	Social-psychological factors and psychodiagnostics of mental health of preschool children	
17	Dosjanova Yulduzkhan Rahatovna	82
	“Diniy qadriyatlarga yo‘nalganlik” so‘rovnomasining metodologik asosi va birlamchi tahlil natijalari	
	Методологическая основа и результаты первичного анализа анкеты «ориентация на религиозные ценности»	
	Methodological basis and primary analysis results of the “orientation to religious values” questionnaire	
18	Dursunov Sardor Axmat o‘g‘li	86
	Ipxondrial shaxslarning klinik psixologik va neyropsixologik xususiyatlari	
	Клинико-психологическая и нейropsихологическая характеристика	